

Sári László

Farkas Laci 95

Még ma is az ő címére küldöm az ujiras.hu-nak készült írásaimat. Vagyis személyesen *neki*. És ez így lesz ez után is, nem nehéz kitalálni, hogy miért. Annál nehezebb megmagyarázni, szavakba önteni. Még teljes általánosságban sem könnyű közhelyek nélkül szólni az irodalmi szerkesztő munkájáról, Laci „munkamódszerét" azonban nem lehet említés nélkül hagyni.

Mert az ő közreműködése az írások megjelenésében nem munkamódszer volt, hanem emberi bánásmód. Körültekintő, kifinomult és szívélyes emberi bánásmód. Tanítani kellene. Hosszú évtizedeken át ez fogott meg, ez ejtett rabul mindenkit, aki kéziratot küldött neki.

Nézzük csak meg, mennyire hiányos – még a Nyugat nagynevű szerzőinek megszólalásaiban is – a szerkesztés műveleteinek és eszközeinek elsorolása, mennyire közhelyes ezek megragadása. Idevágó írásaikban csak egyet-egyet említenek közülük, pont azokat, amelyek a legnyilvánvalóbbak. Mind száraz evidenciák. Lehet, hogy ezen a területen elkerülhetetlenek a közhelyek? A szerzők és szerkesztők többségének ezekről van tudomása.

A nyugatosok legtöbbje szerzőnek és szerkesztőnek is pallérozott volt (sajnos, már ez a kijelentés is idegesítően közhelyes), és mégis, amikor szerkesztőségi munkájukról esett szó, belőlük is a banalitások törtek elő. Pedig okosabbnál okosabbak voltak, náluk nem sokan tudtak többet az emberről és az irodalomról. Itt azonban elakadtak. Ha nekik se sikerült egy gondos „munkaköri leírást" megalkotniuk, vagy mondjuk úgy, hogy egy szerkesztői „szabálykönyvet" összedobniuk, akkor mit gondoljunk erről mi? Tőlük tehát nemigen várhatunk segítséget. Akit komolyabban érdekel a szerkesztés kérdése, nyilván eredetibb meglátásokra kíváncsi és messzeható következtetésekre. A nyugatosok írásaiban például nagyon kevés a kultúra egészére vonatkozó észrevétel.

Annyit árultak el, amennyit mindenki tudott már akkor is. Egész kötetre való aranyköpést, maximát tudunk idézni tőlük. Legalább egy csokorra valót érdemes is, hogy lássuk, miről van szó. Különben sem árt e

kiválóságok gondolatait idézni az irodalomról. *„Az irodalom szent hely, ahova szabad mezítláb is belépni (...) de – csak tehetséggel. Anélkül még díszmagyarban sem szabad"* – írja Babits, és persze, hogy igaza van. *„Aki ír, a kimondott szavakért felelős. De a szerkesztő a meg nem mondott, a törölt, a helyretett szavakért is felel, mert ő tisztítja meg az utat a tiszta gondolat előtt."* Ezt meg Kosztolányi állítja.

„Osvát nemcsak javított: ő látott. Olyan dolgokat vett észre a szövegeinkben, amiket mi magunk sem tudtunk, hogy odatettünk. Amikor kihúzott egy mondatot, a maradék hirtelen ragyogni kezdett" – állapítja meg Osvát Ernő szerkesztői munkájáról Füst Milán, de hát tudjuk, hogy ez is szerkesztői minimum. Valójában ugyanaz, mint „az út megtisztítása a tiszta gondolat előtt". Persze, nem könnyű teljesíteni, Osvát Ernő legyen a talpán, aki ennek következetesen meg tud felelni.

„Mi, akik közelében lehettünk, azért szerettük társaságát, mert általa emberibbek, elnézőbbek, igazságosabbak lettünk másokkal szemben s magunk iránt a legnagyobb követelményeket igyekeztünk támasztani" – összegzi a szöveg helyénvaló gondozásának erkölcsi, szemléleti hozadékát Kosztolányi. Ez a megállapítása is égetően fontos. Erre a „részletre" a legszorgalmasabb szerkesztők sem mindig gondolnak. És amire pedig még ritkábban: *„a dilettantizmus megjelenése árt azoknak az íróknak, akik valóban írók"* – figyelmeztet felemelt mutatóujjal ismét Babits. Nem egy szellemi korszakunk (magyar és európai) teremtette már meg az irodalom *eldilettánsosodásának* ideális körülményeit. Megismétlődhet ez bármikor, bármilyen mértékben.

De van még idéznivalónk a szakma nagyjaitól bőséggel. Ma már ismerősen hangzanak a megállapításaik, magunk is rádöbbentünk, mennyire helytállóak. Ignotus Hugó írja: *„A jó szerkesztőnek nem az a dolga, hogy a maga képére formálja az írót, hanem hogy segítsen az írónak önmagává válni."* Mondjuk, hogy persze? Vagy mondjuk, hogy bűnös mulasztás, ha nem gondol rá? Égető hiányosság, jobb lenne, ha nem nyúlna mások munkájához.

„Van egy irodalmi munka, amely nem hagy nyomot a nyomtatott lapokon a szerző neve alatt, mégis ott van minden sorban. Ez a láthatatlan architektúra. A szerkesztő az, aki a káoszból rendet teremt, aki összeválogatja a hangokat, hogy abból ne lárma, hanem akkord legyen." Ez pedig Schöpflin Aladár szerkesztői ars poeticája. Ő is a finom, érzékeny beleérzést és belenyúlást, szövegrendezést tartja a szerkesztő legkritikusabb, legkényesebb feladatának. Ő a karmester, ő a rendező, ő a főnök. Ő a felelős – e szerint az elképzelés szerint.

Nem lehet véletlen, hogy a nagyok idézésével Osváthoz kanyarodunk vissza. Hiába, közöttük is ő a legnagyobb. Sorai rímelnek Schöpflin soraira: *„A jó olvasóhoz belső hallás kell, a jó szerkesztőhöz pedig még valami: a jövő hallása. Nem azt kell meghallani, ami már készen van, hanem azt, ami a sorok mögött még csak meg akar születni.”* Móricz Zsigmond is őt dicséri, pedig kezdőként nem egyszer nagy árat fizetett a belátásért. De sokat is kapott érte. *„Osvát úgy nyúlt a kéziratimhoz, mint a sebész. Fájt, amikor vágott, de utána mindig könnyebben lélegzett a szöveg. Megtanított arra, hogy a kevesebb mindig több, és hogy a leírt szó csak akkor ér valamit, ha nincs körülötte felesleges sallang.”*

*

A viccek rabbijához hasonlóan mi is kijelenthetjük, hogy ezeknek a kiválóságoknak egytől-egyig igazuk van. Teljes mértékben. Akár közhelyesnek érezzük a megállapításaikat, akár nem. Ám, ha igen – ahogy erre célozgattunk is korábban –, akkor vajon miért idézgettük őket? Persze, az iskolai ismétlés hasznosságán túl. Lehetséges-e tovább gondolni, tovább fűzni megállapításaikat? Lehetséges-e ennél messzebb jutni? Persze, hogy lehetséges, bőséggel hagytak hozzá teret. Első látásra szemünkbe tűnik, hogy Osváték leginkább a szerkesztői munka technikai részleteit sorolták olvasóik elé, kevésbé vették számításba a közelítés másféle lehetőségeit.

Elmondták, leírták, hogy a szerkesztő – amennyiben illetékes kapuőrnek érzi magát – mindenekelőtt a szöveg fizikai botlásait vegye észre. A szerkezeti, egyensúlyi elmozdulásokat, a leírások képeinek elcsúszásait, a képzavarokat, a cselekmény kisiklásait, a disszonáns jelzőket, a gondolati következetlenségeket, a hiányosságokat stb., és ezeket igazítsa helyre. Vagyis javítson, javítson és javítson – bátran. Ne habozzon. A szöveg biztosan álljon a lábán, ne ingadozzon az architektúrája, ne káosz legyen, ne lárma, hanem akkordok szóljanak belőle, harmónia zengjen – ahogy egyikük fogalmaz.

Vagyis szinte egybehangzóan a szöveg helyreigazítását, a belenyúlást, a belepiszkálást tekintették a szerkesztői munka alapvető feladatának. Bátrak voltak valóban, és óriási volt a respektusuk, megengedhették maguknak. Ráadásul nagyon jól csinálták, igazi bűvészmutatványokra voltak képesek, varázsoltak. Ilyen boszorkányságok bemutatását követően az érintett szerzők természetesen hálásak voltak, földig hajoltak előttük. Akkora volt a tekintélyük, hogy még az elutasítást is ritkán vették zokon. Amikor azonban mégis, akkor nagy botrányt

csaptak (lásd például szegény József Attila esetét Babitscsal), de aztán ezek is elcsitultak. Osvát és társai visszakapták és máig őrzik szerkesztői rangjukat.

Mivel a háború utáni évtizedekben egyszerre lett finoman kerülendő, vagy inkább *tiltott* mindenfajta nyilvános konfliktus, jobb helyeken (még a napilapok szerkesztőségeiben is) megszületett egy egészen másféle szerkesztői együttműködés a szerzőkkel. Ez népszerűvé tett egy olyan érintkezési formát, amelyet már Osváték is ismertek ugyan, de – mint láttuk – nem ezt tekintették alapvető feladatuknak. Ez az együttműködési forma a „beszélgetés" műfaja volt, azaz a szerző fortélyos bekerítése. Célja az volt, hogy szelíden rávegyék a szerzőket arra, hogy a szerkesztő változtatási javaslatait tekintsék feltétlenül szükségesnek. Elkerülhetetlennek, égetően fontosnak, természetesen saját írásaik minősége érdekében.

Még maguk a szerkesztők is meglepődtek, amikor ez a változat is elég jól bevált. Bár abban az időben nem annyira szakmailag nevezték ki a felelős szerkesztőket, mint inkább elvtársilag, ezek az elvtársak – többségükben – a szerkesztői székben egycsapásra lordokká változtak. Még a párt küldöttei is behívatták magukhoz a gyakornokot, mielőtt az ötsoros tudósításába belejavítottak. – Mit szólna hozzá, kedves kolléga, ha itt ebben a mondatban nem azt írnánk, hogy…, hanem azt, hogy… – tette fel a gyakornoknak a naiv kérdést a szerkesztő. Pedig hát a hírlapi cikkekbe bátrabban belenyúlhatott volna, mint egy irodalmi műbe, esszébe, tanulmányba. Ezek az esetek is igazolták, hogy a beszélgetős szerkesztői jóviszony kialakítására nemcsak az osztályidegenek, a csiszoltabb modorú polgárok képesek, hanem a tősgyökeres munkás-paraszt származású kollégák is, teljes mértékben.

Vagyis csak egy kis emberi színvonal, minőség, jómodor, türelem kérdése az egész? Semmi más? Mi történt? A viselkedés is a szerkesztői munka nélkülözhetetlen részévé vált? Nemcsak a belepiszkálás a szövegekbe? Tették fel maguknak a kérdést a legkülönfélébb szerkesztőségek munkatársai. Hogyhogy mégsem szólnak erről a nyugatosok írásai? (Különben mondják, hogy Osvát azért ezt is tudta: hajlandó volt órákig vitázni egy-egy jelzőről a szerzőivel.) És milyen furcsa az is, hogy ma sem nagyon beszélünk erről. Igaz, az emberi minőség kérdése igen kockázatos terület (egyre kockázatosabb), könnyen megégetheti magát, aki előhozza. Talán ezért nem kerül sehol az asztalra, de legalább közhely se lesz belőle.

Na, itt jön a mi gondolatmenetünkbe Farkas Laci alakja, akinek az esetében viszont megkerülhetetlen ez a kérdés. Ő volt az, aki egész hosszú élete során mindig, minden helyzetben sűrű belepiszkálás és bekerítés

nélkül is tudott szerkeszteni. Méghozzá a leghatékonyabb, legbarátságosabb, legelőzékenyebb módon. A népszerű, elismert, rangos szerzők írásaihoz is mindig hozzáfűzött egy-két szót, kellemes és szellemes véleményt, tudta, hogy ők is szomjazzák a jó szót, munkájuk nyugtázását.

A szerzőivel pillanatok alatt hosszútávú és messzire mutató együttműködést alakított ki, és velük van mind a mai napig. Jelen van írásaik formálódása közben, és ott van teljesítményük megítélésében is, mert miután elkészülnek, lehetetlen nem gondolni rá, mit szólna hozzá Farkas Laci. Ha szerzői figyeltek rá, bizony elég sokat tanulhattak tőle a közös munka éveiben: emberi közelítést másokhoz és magukhoz, a szakmához és saját munkáikhoz, csendes, okos rákérdezést minden állításra és minden tagadásra, nagyvonalúságot, megengedést.

Technikát is „tanított" persze, mert arról is mindent tudott, de azt szigorúan csak másodsorban. A technikai ismeretek már belépéskor kötelezők voltak, alapvető elvárás. Főhelyre a halk, józan, értelmes viszonyt tette a munka egészével és a munkatársakkal. Ilyen viszony pedig csakis emberi minőségből származhat. Csak ennyi? Kérdezheti valaki, aki nem figyelt a részletekre. Ez a legtöbb, válaszolhatja rá, aki figyelt. És ismerte Farkas Lacit.

Tudott róla, hogy a szerkesztői munka (és majdnem minden egyéb tevékenység) tovább gondolásának ez az egyetlen módja, egyetlen iránya. Csak ez a viszonyulás visz közelebb mindenfajta minőséghez. Ez a legjelentősebb lépés az érték felé. Kevés szó esik róla, hogy az ember által teremtett értékek kizárólag érzelmi és szellemi kvalitásból fakadnak. Hiába lesz bárkiből kiváló szerkesztő (vagy mondjuk orvos, tanár, villanyszerelő), hiába ismer kiválóan minden technikai fogást, ha az imént soroltak nincsenek mind mögötte, akkor – bármilyen mutatós legyen is az elért eredmény – munkája nem járul hozzá a kultúra óvó, fenntartó és felemelő funkciójához (vö. *cultura* óvás, művelés, ápolás). Akkor a szerkesztő valójában csak *technikus*, a munkája pedig befejezetlen, hiányos.

Ami pedig a lényeg: az emberi minőség sajnos nem tanítható. Ha van belőle valamennyi, akkor talán fejleszthető, csiszolható. Egy kicsit. Kiváló lehetőségünk rá: élénken ügyelni Farkas Laci ma is figyelő és támogató szuggesztív szellemére, emlékezni szavaira, amelyeket írásainkhoz fűzött, látni a gondolatot kísérő tekintetét, megbecsülni minden közös munkánk végeredményét. És persze az összes közösen megélt szép pillanatunkat.